

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 3 (46)

Заснований в 1996 році

Рівне – 2012

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 3 (46). — Рівне: РДГУ, 2012. — 150 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії і методики виховання та навчання дошкільників, учнів і студентів, професійної орієнтації учнівської молоді, підготовки майбутніх педагогів.

Матеріали можуть бути корисними для науковців, працівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний редактор) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Безкорвайна Ольга Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Руденко Володимир Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський інститут слов'янознавства Київського славистичного університету);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 7 від 24.02.2012 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додатки до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8 і від 30.03.2011 р. № 1 – 05/3).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028, м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 09 — 05.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2012

Процес мотивації професійного розвитку майбутнього вчителя відбувається поступово. Спочатку починає діяти навчально-пізнавальний мотив. Студенти зацікавлені в самому процесі оволодіння знаннями незалежно від зовнішніх чинників (престижність, зв'язок з майбутньою професійною діяльністю тощо). У зазначеному контексті внутрішній мотив стає домінуючим, самостійним, і нарешті, він усвідомлюється, входить до єдиної системи зовнішніх і внутрішніх мотивів. Але найважливішою умовою є організація професійно-орієнтованої діяльності, спрямованої на способи, а не на результат. За таких умов спостерігається висока мотиваційна стійкість. Ще кращого результату можна досягати поєднуючи мотиви, спрямовані на процес і результат. Тобто, застосування різноманітних методів і прийомів, чергування різних видів діяльності, забезпечує високу мотивацію професійного розвитку.

Ефективність застосування тренінгу підтверджується і методами математичної статистики. Кореляційний аналіз засвідчив достовірність результатів. Показники коефіцієнту кореляції у студентів 1 курсу $t_r=5,3 > 3,65=t$ з ймовірністю третього порогу $p < 0,001$, а у студентів 5 курсу $t_r=4,04 > 3,65=t$ кореляція достовірна з ймовірністю третього порогу $p < 0,001$.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Структура мотивації професійного розвитку майбутнього вчителя складається із сукупності мотивів (внутрішніх і зовнішніх) та ставлень до різних аспектів професійної діяльності і їх удосконалення.

Продуктивність мотиваційного тренінгу емпірично підтверджується не лише методами психодіагностики, а й даними опитування студентів. Використання процедур психологічного тренінгу дає змогу: розвивати у майбутніх вчителів прагнення до індивідуального та професійного розвитку; проводити аналіз і розробку перспективної мети професійного розвитку; здійснювати на підставі аналізу необхідних професійно важливих якостей активізацію студентів.

Перспектива подальших досліджень полягає у системному аналізі мотиваційних можливостей змістовного наповнення окремих навчальних дисциплін, які б сприяли професійному розвитку студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вакуленко В.М. Мотивація як рушійний фактор освітньої діяльності викладачів вищої школи / В.М. Вакуленко // Освіта Донбасу : наук.-метод. вид. ЛНПУ ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2007. – №1. – С.67-70.
2. Мороз О.Г. Навчальний процес у вищій школі / О.Г. Мороз. – К., 2001. – 237с.
3. Сич В.М. Розвиток мотивації професійного вдосконалення спеціалістів відділів освіти як умова їхньої самоактуалізації / В.М. Сич // Наукові праці МАУП. – К.: МАУП, 2001. – С.104-106.
4. Страхук Т. Вверх по лестнице, ведущей вниз / Т. Страхук // Колесо жизни. – 2011. – №4 (47). – С.50-54.
5. Яремчук С.В. Професійно-психологічна спрямованість особистості майбутнього вчителя / С.В. Яремчук // Педагогіка і психологія. – 2001. – №1 (30). – С.89-97.

Резюме. В статті аналізується проблема мотивації професійного розвитку студентів педагогічних спеціальностей. Авторами отражені можливості використання психологічного тренінгу як засобу підвищення мотивації майбутніх учителів. Представлені результати застосування мотиваційного тренінгу серед студентів 1 і 5 курсу.

Ключевые слова: мотивація, професійне розвиток, психологічний тренінг, професійні здібності.

The summary. The problem of motivation of professional development of students of pedagogical specialties is analysed in the article. Authors are reflect possibilities of the use of the psychological training as to the mean of increase of motivation of future teachers. The results of application of the motivational training are presented among students 1 and to a 5 course.

Key words: motivation, professional development, psychological training, professional capabilities.

Одержано редакцією 09.12.2011 р.

УДК: 378.14:159.922.1

О.Б. ПЕТРЕНКО

ПРАКТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Резюме. У статті здійснено аналіз досвіду впровадження гендерного підходу у навчальний процес вищого навчального закладу, зокрема схарактеризовано викладання курсу „Гендерна психологія” для студентів психолого-природничого факультету РДГУ.

Ключові слова: гендер, гендерна психологія, технологія, інтерактивні методи, тренінг, рефлексія.

Постановка проблеми. Інтеграція гендерного підходу у систему вищої освіти необхідна не лише для дотримання міжнародних і державних законів та впровадження гендерної ідеології у практику освітніх закладів, але й для якісної професійної підготовки сучасного вчителя, викладача, психолога, соціолога, політолога, історика. У сучасній системі вищої освіти особливої актуальності набуває гендерний компонент гуманітарної складової освіти.

Гендерна складова розглядається в курсах „Філософія”, „Соціологія”, „Антропологія”, „Генетика”, „Соціальна психологія”, „Диференційна психологія”, „Вікова психологія”, „Соціальна педагогіка”. Це відображено і у нових підручниках з філософії, соціології, політології, економіки, психології, куди включені відповідні розділи. Водночас спеціальні гендерні курси вводяться у більшості навчальних закладів України. Гендерні навчальні курси („Основи теорії гендеру”, „Гендерні дослідження”, „Соціологія гендерних відносин”, „Гендерна освіта”, „Гендерна психологія”, „Гендерна психологія та педагогіка”, „Українська гендерна педагогіка” та ін.) передбачають розкриття закономірностей функціонування людини як представника чоловічої або жіночої статі крізь призму соціологічних, психологічних, педагогічних знань, вивчення психосексуального розвитку, різних форм диференціації статей у суспільстві (включаючи стереотипи, дискримінацію за ознакою статі, сегрегацію статей і т.п.), формування гендерної компетентності майбутнього фахівця.

Тому вивчення практики впровадження гендерного підходу у навчальний процес вищого навчального закладу гуманітарного спрямування є вкрай актуальним завданням у сучасній психолого-педагогічній науці.

Загальний аналіз досліджень з проблеми. Останні роки гендерна проблематика набула поширення в українських суспільних і гуманітарних науках. Сучасні гендерні дослідження пронизують собою, хоча й нерівномірно, всі галузі світової науки, в силу чого гендерна проблематика в її найбільш широкій інтерпретації є значним міждисциплінарним полем, що охоплює соціально-економічний, демографічний, соціологічний, культурно-антропологічний, інтелектуальний та психолого-педагогічний аспекти.

В сучасній психолого-педагогічній літературі знаходимо цілий ряд праць, в яких аналізується формування гендерної культури молоді (О.Кікінежди [9]), підготовка педагогів до гендерного виховання учнів (О.Гречишкіна, А.Гречишкіна, Т.Пулькіна [7], В.Приходько [18]), технологія викладання гендерної психології (О.Петренко [16]), впровадження гендерної рівності (О.Любарська [12]), підготовка керівників навчальних закладів з урахуванням гендерного підходу (В.Олійник, Л.Даниленко [5]).

Однак практика впровадження гендерного підходу у навчальний процес вищого навчального закладу гуманітарного спрямування на сьогодні досліджена недостатньо, тому саме її ми й обрали **предметом дослідження**.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як вже зазначалось вище, гендерна проблематика відображається у змісті багатьох курсів, які викладають у вищій школі. На сучасному етапі гендерні курси читають у багатьох вищих навчальних закладах України. Згідно з результатами дослідження, проведеного Міністерством освіти і науки України в кінці 2008 року, кількість вищих навчальних закладів, де читають гендерні курси, становила 46,2% від загальної кількості ВНЗ, що взяли участь в анкетуванні [1]. Викладачі цих курсів підготували програми, посібники та підручники, виконали монографічні та інші дослідження з проблеми. Аналіз проведених анкет засвідчив, що домінантними напрямками запровадження гендерних курсів є соціологія (25,5% від усієї кількості курсів), педагогіка (22,4%) і політичних наук (14,3%). 10,2% від загальної кількості читаних курсів локалізуються за змістом у полі психологічних наук, 8,7% – у філософії, а ще в історичних й правових дисциплінах (6,7%). Найменш „гендерованими” є журналістика (1%) та економічні науки (2%), а також культурологія і мовознавчі науки (по 2,6%) [там само].

На сьогодні гендерні курси викладаються і в Інституті педагогіки та психології Рівненського державного гуманітарного університету на психолого-природничому та педагогічному факультетах. Для психологів, починаючи з 2003 року читається курс „Гендерна психологія”, який включений в обов’язковий стандарт навчального плану для спеціальності „Психологія” (7.040101, кваліфікація „спеціаліст”, соціальний психолог, клінічний психолог, психолог в галузі освіти; 8.040101, кваліфікація „магістр психології, викладач”). Для майбутніх вчителів початкових класів читається спецкурс „Українська гендерна педагогіка” (7.010102 „Початкова освіта”, кваліфікація „спеціаліст”).

В основі побудови навчальних і робочих програм названих курсів лежить гендерний підхід як новий методологічний інструмент аналізу, який обґрунтовується нами як певний соціальний механізм долучення особистості студента/студентки до існуючого у державі і суспільстві гендерного розподілу через побудову вищої освіти й виховання, відповідну педагогічну аргументацію, а також як певну технологію сприймання та подальшого відтворення цього розподілу через систему освіти.

Гендерний підхід пропонує інший спосіб пізнання дійсності за яким не стать, тобто біологія і природа, а гендер обумовлює психічні якості, здібності, види діяльності, інтереси, заняття чоловіків і жінок. Формування цих відмінностей проходить шляхом соціалізації, виховання, через культурні традиції, звичаї, правові і етичні норми конкретного суспільства. Існуючі біологічні відмінності не є вирішальними, а являють собою лише основу для конструювання чоловічої і жіночої особистості. Чоловічі і жіночі моделі поведінки і ідентичності – це продукт культури суспільства. Визначальним фактором у формуванні відмінностей виступає процес соціалізації, організований у відповідності до культурних стандартів і пануючою у суспільстві ідеологією.

Гендерний підхід до освіти й виховання виступає одним з концептуальних принципів, що вимагає змінити традиційний (безособовий) вектор педагогічних дій – не зводити реальне розмаїття хлопців/дівчат до однаковості типологій жіноче/чоловіче, а з розумінням ставитися до прояву варіативності (у жіночому/чоловічому як способах і стилях поведінки, захоплень, вибору та ін.), визнавати непереборність і цінність індивідуальності. Гендерний підхід, не відкидаючи природних відмінностей між жінками й чоловіками, розглядає стать як продукт соціалізації індивідів, що конструюється й реконструюється ними протягом усього життя у взаємодії з різними соціальними інститутами, включаючи освіту й виховання. Він

спрямований на виховання гендерної (соціостатевої) рівності й подолання патріархатних стереотипів [23]. Гендерний підхід – це створення педагогічних умов для самореалізації особистості, заснований на її можливостях і здібностях.

Зупинимось на практиці впровадження гендерного підходу у навчальний процес вищого навчального закладу гуманітарного спрямування на прикладі викладання курсу „Гендерна психологія”. Курс є міждисциплінарним і базується на знаннях студентів з генетики, антропології, загальної психології, соціальної психології, вікової психології, диференційної психології, педагогіки, теорії та методики виховання.

Для ефективного викладання дисципліни в межах виділеного робочим навчальним планом часу нами було розроблено авторську програму курсу „Гендерна психологія” (Рівне, 2003; Рівне 2010) [4], тому що вважаємо: навчальні програми гендерної спрямованості повинні, насамперед, розрізнятися залежно від профілю факультету (гуманітарний, технічний), від курсу навчання (молодший-старший), від ступеня зацікавленості студентів гендерною проблематикою.

Вивчення курсу розраховане на 81 год. протягом дев'ятого/десятого семестрів для студентів денної форми навчання. На аудиторну роботу відводиться 36 годин (24 – лекційних і 12 – практичних), 20 годин відводиться на самостійну роботу і 25 – на індивідуальну роботу. Форма контролю – залік.

При укладанні програми курсу був опрацьований і використаний комплекс методичних матеріалів, а саме:

- програми курсів „Основи теорії гендеру” (укладач Н.Чухим) [14], „Гендерна педагогіка” (укладач Л.Булатова) [3], „Психологія статі” (Гендерний та психосексуальний розвиток людини) Т.Говорун, О.Кікінежді, В.Кравця [19], „Психологія гендерних відносин” І.Кльоциної [17];

- навчальні підручники і посібники. Це, насамперед „Гендерна педагогіка” та „Історія гендерної педагогіки” В. Кравця [10; 11], „Гендерна психологія” Т. Говорун та О. Кікінежді [6], „Гендерна психологія” Т. Бендас [2], „Гендерна психологія” Т. Чекаліної [22];

- практикуми. Насамперед “Практикум з гендерної психології” за редакцією І. Кльоциної [17] та практикум Л. Булатової [3];

- словники і довідники. Зокрема, „Словарь гендерных терминов” А. Денисової [20] і довідник практичного психолога „Гендерная терапия” І.Г.Малкіної-Пих [13].

Мета курсу – ознайомити студентів із основами гендерної психології та сприяти формуванню психологічних знань, умінь, навичок необхідних для студентів-психологів у їхній майбутній професійній діяльності: викладача психології у навчальних закладах; практичного працівника з консультативно-реабілітаційної роботи. Відповідно до мети вицленені такі завдання: засвоєння теоретичних знань про психологічні механізми, закономірності та особливості гендерного розвитку особистості; ознайомлення з існуючими вітчизняними та закордонними напрацюваннями гендерної теорії, розуміння важливості гендерної методології, значення гендерного аналізу та гендерної освіти, освоєння технік, що дозволяють працювати з гендером як у дослідницьких проектах, так і діяльності психолога – практика, викладача психології.

Практика викладання курсу „Гендерна психологія” передбачає використання системи лекційних, практичних, лабораторних, тренінгових занять, що пройшли апробацію у студентських аудиторіях і експертизу колег - викладачів.

При викладанні гендерних курсів недостатнім виявилось використання традиційних репродуктивних методів навчання, суть яких зводиться до того, що викладач говорить, а студент слухає, записує, відтворює. Адже гендерна освіта буде набагато ефективнішою, коли викладач застосує нові інтерактивні методи (лекції, рольові ігри, тренінги і т.п.), так як гендерна освіта ставить своєю метою не просто дати студентам певний об'єм знань, але й зруйнувати стереотипи їх поведінки і мислення. Тому гендерна освіта методично повинна будуватись на принципі „поясни мені – і я забуду, покажи мені – і я запам'ятаю, дозволь мені взяти участь – і я зрозумію”.

Навіть традиційні форми навчання при викладанні гендерних курсів, на нашу думку, необхідно урізноманітнити введенням ілюстративного матеріалу, місцем проведення, нетрадиційним розміщенням студентів в аудиторії, в крайньому разі.

Методика гендерної освіти передбачає спільну творчість викладача і студента, діалог, групові дискусії, психологічну самодіагностику, рольові ігри, тренінги.

Розпочинаємо курс з проведення гендерного тренінгу в кожній групі (причому групи гетерогенні за гендерною ознакою), на якому студенти презентують свій особистий гендерний образ, наступний етап – обговорення особистих презентацій. У ході тренінгу використовуються активні методи навчання (дискусії, рольові ігри, прийоми арт-терапії). Робота проводиться як у групі в цілому, так і в малих групах, у парах та індивідуально. Основною формою організації простору є коло, так щоб кожний учасник міг бачити інших. У ході тренінгу обов'язково використовуються гендерно-орієнтовані вправи, які розвивають гендерну чутливість учасників тренінгу й підвищують активність і працездатність учасників. Досвід проведення тренінгу гендерної чутливості дозволяє стверджувати, що тренінг дозволяє вирішити ряд серйозних проблем, з якими ми зустрілись під час викладання курсу: упереджене негативне ставлення студентів, іронія, пасивність, почуття скутості, невпевненості. Тренінг дає змогу створити відкриту дружню атмосферу, сприяє більш глибокому теоретичному осмисленню означених проблем і положень гендерної теорії.

Лише після такого вступу-знайомства починаємо лекційні заняття, причому більшість лекцій з курсу проводимо як інтерактивні, що забезпечує набагато ефективніше засвоєння матеріалу та зворотний зв'язок між викладачем та студентами. На першій же лекції студенти отримують питання до заліку, теми доповідей, перелік індивідуальних та самостійних завдань. З першого заняття радимо розпочати укладання короткого гендерного словника психолога та зошита самодіагностики, які студенти мають представити на підсумковому занятті.

Під час проведення практичних занять досить ефективною виявилась методика звернення до особистого досвіду кожного студента, так як дозволила більш глибоко усвідомити ті стереотипи, які людина засвоює у процесі соціалізації, але раціонально не усвідомлює їх. Практичні заняття теж проводяться в інтерактивній формі з використанням тренінгових прийомів, діагностичних опитувальників, психологічних тестів.

На першому ж занятті студенти отримують завдання написати гендерну автобіографію до кінця вивчення курсу. Це дозволяє кожному наповнити теоретичний матеріал курсу особистісним змістом, що сприяє закріпленню і емоційному збагаченню отриманих знань.

Під час проведення занять ефективним виявився метод „мозкового штурму”. Ми застосовуємо його при опрацюванні різних тем, наприклад, студенти протягом обмеженого часу обмірковували такі проблеми: „Гендерна стратифікація”, „У яких сферах суспільство чекає різної поведінки від чоловіка і жінки?”, „Хто формує і підтримує гендерні стереотипи?” „Гендер і сім'я” та виробляли низку альтернативних способів їх розв'язання. Мозковий штурм спонукає студентів проявляти творчість, дозволяє вільно висловлювати будь-яку думку.

Досить часто використовуємо метод дискусії, у ході якого студенти мають можливість зіставити протилежні позиції, побачити проблему з різних боків, уточнити взаємні думки, що усуває емоційну упередженість, зменшує опір сприйняттю нової інформації. Дискусія дає змогу навчити студентів аналізу реальної ситуації, прищеплює вміння аргументувати, відстоювати власну думку, слухати та взаємодіяти з іншими. Дискусія „Навіщо гендерна рівність потрібна чоловікам і жінкам?” пробуджує у студентів мотивацію до проведення гендерної експертизи, розвиває критичне мислення, розхитує власні гендерні стереотипи.

Робота у малих групах, учасники яких об'єднані спільною метою, є одним з найефективніших методів на лекціях та практичних заняттях. Він дозволяє залучати студентів до активного навчання шляхом практичної взаємодії, спонукає до спільного дослідження певної проблеми, створює передумови використання один одного як джерела інформації.

Технології ситуативного моделювання сприяють включенню студентів у гру. Це, насамперед, дидактичні, ділові, імітаційні, операційні, рольові ігри, діловий театр, психодрама, соціодрама. Основне завдання методу інсценування – навчити студента орієнтуватися в різних обставинах, дати об'єктивну оцінку своїй поведінці, враховувати можливості людей іншої статі, встановлювати з ними контакти, впливати на їхні інтереси, потреби і діяльність, набувати практики психологічного консультування, не застосовуючи гендерні стереотипи. Метод психодрами і соціодрами дозволяє відпрацьовувати вміння відчувати ситуацію в колективі, оцінювати і змінювати свій емоційний стан та стан іншої людини, вміння ввійти з нею в продуктивний контакт. Ці методи дають змогу студентам вжитися в проблему, зрозуміти її зсередини. Під час обговорення проведення ігор учасники мобілізують весь свій досвід, знання, навички, вміння увійти в роль або образ певної особи, зрозуміти її дії, оцінити становище і прийняти правильну лінію поведінки.

Цікаво проходять колоквиуми за книгами Сімони де Бовуар „Друга стать”, О.Забужко „Польові дослідження з українського сексу”, А.Менегетті „Жінчина третього тисячелеття”.

Проведення круглого столу на тему „Проблема гендеру в ЗМІ” базується на попередній підготовці студентів. Учасники круглого столу проводять самостійний аналіз популярних телепередач, журналів, газетних рубрик „Знайомства”, „Шукаю роботу”, реклами в ЗМІ. Високий рівень креативності демонструють студенти під час виконання завдань створити гендерно нейтральну рекламу, зобразити, продемонструвати та охарактеризувати її.

Проективний метод застосовуємо на практичних заняттях у вигляді статичного і динамічного малюнку (студенти малюють чоловіка і жінку у першому випадку і чоловіка та жінку в процесі будь-якої діяльності у другому). Фіксуємо і аналізуємо вираженість гендерних характеристик, характер їх діяльності і ступінь взаємодії.

Одним з цікавих методів роботи виявився аналіз дитячих казок, фольклору, сучасних фільмів і мультфільмів, анекдотів з позицій гендерного підходу до розуміння соціальної реальності. Такий аналіз, особливо вітчизняних і зарубіжних матеріалів, відображає культуру, історію суспільства, а також часто пропонує нестандартні позитивні сценарії поведінки. Результат такої роботи – формування у студентів гендерної пильності.

Ефективним виявилось проведення міні-конференцій на теми „Гендерний підхід у практиці психолога”, „Прояви сексизму в освітніх закладах: міф чи реальність?”, на яких студенти виступають з міні-повідомленнями, розповідають про найбільш яскраві і характерні приклади з шкільного життя, з роботи психологів, в кінці підводять підсумки, формулюють висновки.

Кожне практичне, лабораторне, тренінгове заняття закінчуємо груповою рефлексією. На нашу думку вона більше, ніж інші методи, відображає складні процеси особистісних змін студентів, відповідає інтерактивному характеру навчання і людській потребі у самовираженні. Звичайно, зміни у свідомості не можуть проходити відразу ж, актуальною є проблема накопичення і осмислення інформації. Однак прояв своїх

почуттів з приводу отриманої інформації, вербалізація запитань і сумнівів, які виникли, сприяють проблематизації досвіду студентів. На лекційних заняттях практикуємо так звану „керовану рефлексію” [17, 52.], яка виконує функцію дидактичного контролю. Студенти отримують творчі домашні завдання: написати твір, есе, казку, притчу, підготувати опитувальник для інтерв'ю, скласти анкету відповідно до теми заняття.

За бажанням студентів залік проводимо у формі написання і захисту творчої роботи “Яким я уявляю безгендерне суспільство?”, у якій студенту необхідно творчо переосмислити і застосувати отримані знання з гендерної психології.

Загальне враження від курсу, як свідчить проведене опитування, позитивне: багато студентів цікавляться гендерною проблематикою і після закінчення курсу, проводять власні дослідження, діляться спостереженнями, пишуть наукові доповіді, дипломні та магістерські роботи.

Після закінчення курсу на останній груповій рефлексії студенти відмічають зміни, які вони помітили у собі. Це, насамперед, розширення світогляду, зміни у ньому, поява толерантності, оволодіння більш широким спектром підходів при розв'язанні складних професійних і життєвих ситуацій, бажання поглиблювати свої знання, продовжувати знайомитись з гендерними підходами у різних галузях наук. Необхідно відмітити, що більшість студентів після засвоєння курсу вважають себе готовими до надання практичної консультативної допомоги чоловікам і жінкам у вирішенні проблем гендерного характеру.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, практика викладання курсу „Гендерна психологія” свідчить, що ефективність практики впровадження гендерного підходу у систему підготовки студентів забезпечується єдністю змісту, форм (переважно інтерактивних) і методів організації навчання, практичною спрямованістю, особистісною зорієнтованістю.

Досвід проведення занять з курсу дає змогу зробити висновок про те, що гендерна освіта позитивно впливає на особистісний розвиток студентів. Викладання гендерних курсів сприяє реалізації гендерного підходу, пропонує не лише нові предмети, новий погляд на „вічні” проблеми, але й новий підхід до самої освіти: процес навчання з точки зору цього підходу безпосередньо пов'язаний з пошуком ідентичності. Тому головне завдання гендерних курсів у вищій школі – навчити студентів аналізувати уявлення про себе, орієнтуватись в різноманітних суспільних і культурних уявленнях про призначення чоловіка і жінки, долаючи будь-які гендерні стереотипи.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні практики впровадження гендерного підходу у навчальний процес дошкільного закладу, початкової, середньої школи та позашкільних навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз упровадження гендерних підходів у навчальні програми гуманітарної та соціально-економічної підготовки вищої освіти / Режим доступу: <http://osportal.org.ua/index.php/2010-12-02-07-33-04/2011-01-25-08-40-13/58-2011-01-25-09-09-14>
2. Бендас Т.В. Гендерная психология: Учебное пособие / Т.В.Бендас. – СПб.: Питер, 2005. – 431с.
3. Булатова Л.О. Гендерна освіта у вузі / Л.О.Булатова. – В 2-х ч. Ч.2. – Суми: СДПУ, 2001 – 66с.
4. Гендерна психологія : Програма навчального курсу для студентів спеціальності 8.040101 „Психологія” / Укладач О.Б.Петренко. – Рівне, 2010 – 47с.
5. Гендерний підхід в управлінні загальноосвітніми закладами: Навчальний посібник / За ред. В.В. Олійника, Л.І.Даниленко. – К.: Логос, 2004. – 212с.
6. Говорун Т.В. Гендерна психологія. Навчальний посібник / Т.В.Говорун, О.М.Кікінежді. – Київ: Видавничий центр “Академія”, 2004. – 308с.
7. Гречишкіна О.Д. Підготовка майбутнього вчителя до гендерного виховання учнів в умовах реформування освіти в Україні / О.Д.Гречишкіна, А.П.Гречишкіна, Т.І.Пулькіна // Проблеми освіти. – 2002. – Вип.28. – С.95–101.
8. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посіб. авт.-уклад.: О.Пометун, Л.Пироженко. – К.: А.П.Н.; 2002. – 136с.
9. Кікінежді О. Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи / О.Кікінежді // Шлях освіти. – 2004. – №1. – С.27–29.
10. Кравець В.П. Гендерна педагогіка. Навчальний посібник / В.П.Кравець. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416с.
11. Кравець В.П. Історія гендерної педагогіки : навч. посіб. / В. П. Кравець. – Тернопіль : Джура, 2005. – 440 с.
12. Любарская О. Подготовка социальных педагогов к внедрению гендерного равенства среди молодежи / О.Любарская / Международный опыт государственного обеспечения равенства женщин и мужчин. Материалы международной конференции. Киев, 30 июня–1 июля 2003г. – К.:Лига. – 2004. – 298с. – С.256–259.
13. Малкина-Пых И.Г. Гендерная терапия / И.Г.Малкина-Пых. – М.: Эксмо, 2006. – 928с.
14. Навчальна програма курсу „Основи теорії гендеру” / Укладач Н.Д.Чухим. – К.: Факт, 2003. – 84с.
15. Основи теорії гендеру : навч. посіб. – К.: „К.І.С.”, 2004. – 536 с.
16. Петренко О. Б. Гендерний вимір шкільної освіти в Україні (XX століття) : монографія // О. Б. Петренко. – Рівне: РДГУ, видавець Олег Зень, 2010. – 530 с.
17. Практикум по гендерной психологии / Под ред. И.С.Клециной. – СПб.: Питер, 2003. – 479 с.

18. Приходько В. Гендерний підхід до підготовки вчителя / В.Приходько // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2005. – № 4. – С.26–33.
19. Психологія статі (Гендерний та психосексуальний розвиток людини). Навчальна програма. – Тернопіль: ТДПУ, 2001. – 52с.
20. Словарь гендерных терминов / под ред. А.А. Денисовой ; Регион. обществ. организация „Восток–Запад: женские инновационные проекты”. – М. : Информация – XXI век, 2002. – 256 с.
21. Учебно-методические материалы. Авторские разработки программ по гендерному образованию /Сост. О.А.Воронина, Н.С.Григорьева, Л.Г.Луныкова. – М.:МЦГИ. – МВШСЭН, 2000. – 178с.
22. Чекалина А.А. Гендерная психология: Учебное пособие / А.А.Чекалина . – М.: „Ось-89”, 2006. – 256с.
23. Штылева Л. Институционализация гендерного подхода / Л. Штылева // Высшее образование в России. – 2004. – № 10. – С. 142–146.

Резюме. В статье осуществлен анализ опыта внедрения гендерного подхода в учебный процесс высшего учебного заведения, в частности охарактеризовано преподавания курса „Гендерная психология” для студентов психологического факультета РГГУ.

Ключевые слова: гендер, гендерная психология, технология, интерактивные методы, тренинг, рефлексия.

The summary. In article the analysis of experience of introduction of the gender approach in educational process of a higher educational institution is carried out, in particular is characterized course teaching „Gender psychology” for students of psychological faculty RGGU.

Key words: gender, gender psychology, technology, interactive methods, training, a reflection.

Одержано редакцією 19.01.2012 р.

УДК: 37. 015. 31: 159. 955. 1: 37

Л.О. КОВАЛЬЧУК

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТАКТ І ТАКТИКА У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Резюме. У контексті дослідження проблеми формування культури професійного мислення майбутніх педагогів з'ясовано сутність і структуру педагогічного такту, педагогічної тактики. Визначено педагогічні умови оволодіння педагогічним тактом і педагогічною тактикою під час вивчення студентами педагогічних дисциплін.

Ключові слова: культура професійного мислення, педагогічна гнучкість, педагогічна тактика, педагогічна тактовність, педагогічний такт, такт, тактика.

“Те, що принижує, – пронизує.
Душа образ не забуває”

Ліна Костенко

Постановка проблеми. Глибокі зрушення, що торкнулися сьогодні різних сфер суспільного життя, спричинили суттєві зміни педагогічної реальності. За цих умов посилюється необхідність подолання стереотипів мислення, породжених ситуаціями невизначеності, що мають місце в українському суспільстві, зростає потреба реалізації гуманістичної концепції розвитку вітчизняної освіти, яка найвищою цінністю визнає людину, повагу її гідності, право на достойне життя тощо. Це тривалий процес, метою якого є становлення гуманної, високоморальної, освіченої людини — людини культури, громадянина незалежної самодостатньої держави, духовно багатой особистості. Особлива роль у цьому процесі належить педагогу, який має бути активним носієм інтелектуального і духовного потенціалу нації, мудрим оберегом культурної спадщини народу, виразником державницьких інтересів, вдумливим учасником модернізації освіти.

Сьогодні змінюється не лише сутність педагогічного процесу як форми соціальної взаємодії суб'єктів, а й сутність педагогічної діяльності, що має бути спрямованою на особистість вихованця, прийняття її індивідуальності. На цьому наголошують у своїх працях дослідники окресленої проблеми. Зокрема, український педагог Б.Н. Мітноров, у праці “Педагогічна майстерність учителя” слушно зазначає, що “дитина – прообраз людини майбутнього, їй властиві великі можливості, і якщо вона виявиться безкрилою, то в цьому винні її вихователі і вчителі” [8, 4]. Аналізуючи основні проблеми формування педагогічної майстерності вчителя, вчений акцентує на тому, що “галасливе дитинство — не сума однаково націлених і побудованих особистостей. Інтереси дітей багатоманітні, як багатоліке саме життя. Кожна дитина красива по-своєму, і треба не обтискати її, підганяючи під загальний шаблон, не стирати її індивідуальність, а шліфувати, відточувати, розвивати її особливості в тому чи іншому напрямі, доводячи їх до досконалості” [8, 4]. Погоджуючись з його думкою, зазначимо, що для цього педагог повинен мати ґрунтовні знання в галузі науки, предмет якої він викладає, досконало володіти не тільки методикою викладання цього предмету, а й педагогічним тактом, вміло й доречно застосовувати засоби педагогічної тактики.

З огляду на це ми ставили за мету в контексті дослідження проблеми формування культури професійного мислення майбутніх педагогів з'ясувати сутність і структуру педагогічного такту і педагогічної тактики, педагогічні умови оволодіння ними. Головні завдання дослідження:

ЗМІСТ

Білявцева О.В. Духовна культура молоді: реалії та перспективи.	3
Овадюк О.О. Українська етнопедагогіка – важливий компонент національної системи освіти України.	6
Свердлова Т.Г. Становлення системного підходу як методологічного засобу вітчизняної педагогіки.	14
Петрук Л.П. Освітньо-виховна діяльність братських шкіл України XVI-XVIII ст.	18
Крат І.В. Щодо питання про роль Едукаційної Комісії (1773 р.).	23
Тимочко І.Б. Громадсько-педагогічна діяльність культурно-освітніх діячів Волинських братств у системі розвитку загальноосвітніх тенденцій.	25
Литвинова Н.В. Професійна компетентність як об'єкт дослідження науковців.	30
Нечипорук Л.І. Професійна компетентність вчителя ноосферної школи.	33
Ліончук Р.А. Становлення гендерного підходу до освіти та виховання в Україні.	37
Останчук М.В., Останчук Л.С. Проектна діяльність при навчанні: історія, теорія, практика.	40
Совзар О.М. Основні напрями педагогічно-просвітницької діяльності Юліана Романчука.	44
Мельничук Л.В. Тенденції соціального розвитку зрілості молодших школярів 60-80 роки ХХ ст.	47
Курок В.П. Інженерно-педагогічна освіта в Україні в період 90-і рр. ХХ ст.- початок ХХІ ст.	50
Галатюк М.Ю. Ціннісно-мотиваційна компетенція у контексті діяльнісної теорії навчання.	53
Шахненко В.І. Нищення української мови як одна із причин руйнування української національної культури і наступної демографічної кризи.	57
Поніманська Т.І. Нормативно-методичні орієнтири гуманістичного виховання дітей старшого дошкільного віку.	63
Скрипник Н.І. Експериментальне вивчення вмінь старших дошкільників взаємодіяти з оточуючими.	68
Приймак О.П. Оптимальне поєднання методів навчання у процесі засвоєння учнями початкових класів табличних випадків арифметичних дій.	71
Шутяк В.Г. Початкове технічне моделювання з паперу і картону.	74
Симонович Н.В. Психолого-педагогічні передумови використання інтерактивних освітніх технологій в трудовому навчанні.	78
Грипич С.Н. Значення художньої літератури в розвитку особистої культури дитини.	82
Щетина Н.П., Литвин О.М. Методичні аспекти застосування ігрових технологій у графічній підготовці школярів.	86
Войтелева Г.О. Використання технологічної документації у процесі проектно-технологічної діяльності.	89
Войтко А.І. Моделювання професійної проби як підґрунтя професійного самовизначення учнів основної школи.	92
Лукашовська А.В. Стимулювання розвитку творчих умінь підлітків засобами української етнопедагогіки.	96
Яциур М.С. Підготовка майбутніх учителів технологій до профорієнтаційної роботи з учнями на основі алгоритму вибору професії.	100
Шевель Б.О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій студентами педагогічних спеціальностей під час технічного проектування.	104
Лазаренко Н.Ю. Методика організації групової навчально-пізнавальної діяльності студентів на заняттях з практикуму в навчальних майстернях з технології приготування страв.	107
Бордюк В.М. Професійний розвиток майбутніх вчителів засобами мотиваційного тренінгу.	111
Петренко О.Б. Практика впровадження гендерного підходу у навчальний процес вищого навчального закладу.	115
Ковальчук Л.О. Педагогічний такт і тактика у контексті формування культури професійного мислення майбутніх педагогів.	120
Трофімчук В.М. Технічний дизайн – важливий етап підготовки майбутнього вчителя технологій до професійної діяльності.	127

<i>Шурин О.І.</i> До питання формування творчої особистості майбутніх учителів.	130
<i>Галай В.М.</i> Теоретичні аспекти формування професійної компетентності вчителів технологій.....	134
<i>Бордюк М.А., Шевчук Т.М, Бордюк Н.А.</i> Основні напрями формування знань про полімерні матеріали у майбутніх педагогів.	137
<i>Димченко С.С.</i> Духовне відродження особистості Богдана Депо в контексті розвитку Українського диригентського мистецтва.	142
<i>Відомості про авторів.</i>	147